

PARADIGMA COGNITIVĂ ÎN LINGVISTICĂ: ISTORICUL, PROBLEMATICA ȘI PERSPECTIVELE

Elena GHEORGHÎĂ

Universitatea de Stat din Moldova

Prezentul articol este unul de sinteză, în el fiind abordată paradigma cognitivă în lingvistică, în același rând locul și rolul lingvisticii cognitive în sistemul altor discipline lingvistice și non-lingvistice. Se trasează originile cognitivismului în lingvistică, direcțiile actuale de cercetare, principiile și tehnicile de bază ale disciplinei respective. Se discută problematica și eventualele perspective ale studiilor cognitive ale limbii.

Cuvinte-cheie: *lingvistică cognitivă, cogniție, cunoștințe, angajament cognitiv, introspecție, principii ale lingvisticii cognitive, paradigmă.*

THE COGNITIVE PARADIGM IN LINGUISTICS: HISTORY, CHALLENGES AND PERSPECTIVES

This is a synthesis article. The main topic touched upon is the cognitive paradigm in linguistics, the place and role of cognitive linguistics in the system of other linguistic and non-linguistic disciplines. Origins of cognitivism in linguistics are traced and current research areas, principles and techniques are discussed. We also expose the challenges and eventual perspectives of the cognitive study of language.

Keywords: *cognitive linguistics, cognition, knowledge, cognitive commitment, introspection, principles of cognitive linguistics, paradigm.*

Pentru a veni cu o caracteristică a lingvisticii contemporane (de la sfârșitul sec. XX – începutul sec. XXI) urmează să răspundem la un șir de întrebări destul de complicate. Printre ele numim și cele care se referă la direcția de dezvoltare a lingvisticii, sarcinile acesteia și la modul în care ea se încadrează în știința de la începutul secolului XXI.

La începutul anilor 1960 T.Kuhn a introdus în circuitul științific general noțiunea de paradigmă, care imediat a stârnit discuții aprinse în rândurile reprezentanților mai multor discipline. Cu toate că lucrarea sa a fost consacrată legităților de dezvoltare doar a științelor reale, comunitatea academică o consideră drept reper metodologic general [39]. Ne aliniem celor care împărtășesc această idee. Conceptul de paradigmă ne pare unul foarte rațional și credem că el poate fi utilizat și pentru demonstrarea dezvoltării ideilor științifice în lingvistică, cu unele modificări de rigoare. Explicarea acestora depășește scopul prezentului articol și poate chiar constitui un subiect pentru o publicație separată.

În lingvistica contemporană în cadrul paradigmei antropocentriste se dezvoltă mai multe direcții. Una dintre ele este lingvistica cognitivă. Aceasta este numită, mai ales în publicațiile recente, *mișcare* sau *direcție de activitate*, pentru că nu este o teorie concretă, specifică. Este mai degrabă o abordare, cu un set de principii, presupozii și perspective ce au dus la formularea unui șir de teorii, care, după cum vom vedea din analiza ulterioară, se completează reciproc, se suprapun și uneori chiar se contrazic. În continuare vom schița ideile principale care, în opinia noastră, caracterizează această direcție de cercetare la etapa actuală.

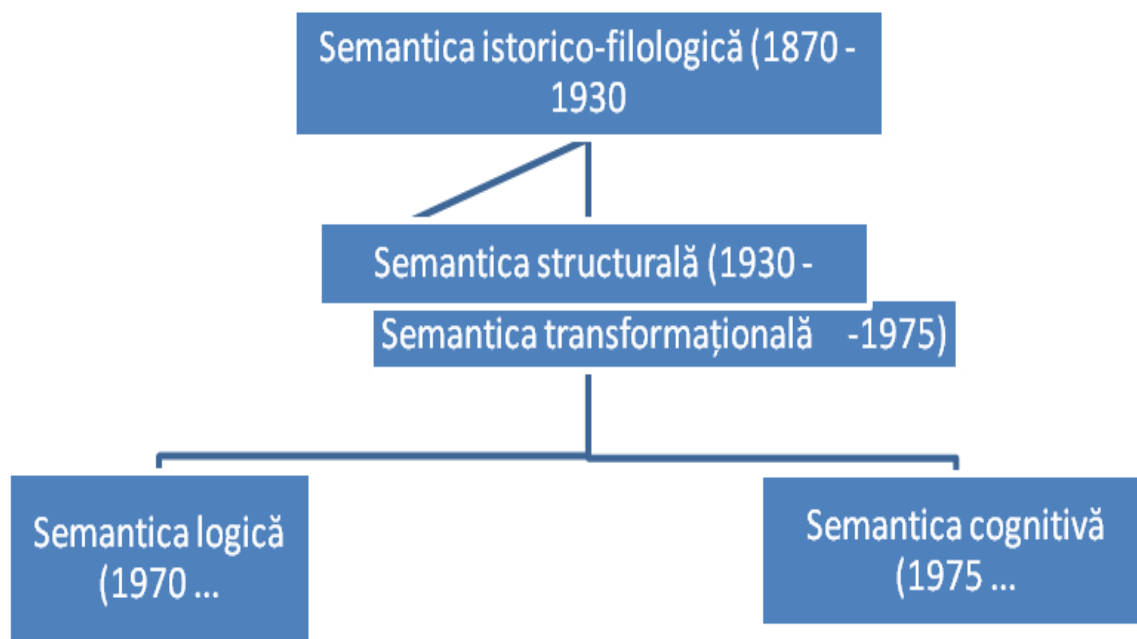
Terenul pentru lingvistica cognitivă a fost pregătit în anii 1970 prin lucrările lui Leonard Talmy despre funcțiile cognitive *figură* (în engleză *figure*, concept preluat din psihologie; în lingvistică înseamnă concept ce necesită „ancorare”, pentru detalii a se vedea [47]) și *bază* (în engleză *ground*, la fel preluat din psihologie; în lingvistică numește conceptul ce efectuează „ancorarea”, pentru detalii a se vedea [47]); ale lui Ronald Langacker, despre cadrul cognitiv al gramaticii; studiile lui George Lakoff despre metaforă, gestalt, categorii și prototipuri; prin semantica frame-urilor a lui Charles Fillmore și teoria spațiilor mintale lansată de Gilles Fauconnier. În prezent în cadrul acestei paradigme au fost efectuate sute de cercetări.

Apariția lingvisticii cognitive a fost condiționată, considerăm, nu doar de istoria lingvisticii, ci și, într-o perspectivă mai largă, de dezvoltarea cercetărilor cognitive și formarea așa-numitelor științe cognitive (*cognitive science, когнитивные науки, когнитология, когитология*). Termenul *cognitiv* are rădăcini latine și grecești, cu sens de cunoaștere, cunoștințe, gândire. Cercetătorii care au stat la baza lingvisticii cognitive au declarat că principiul său fundamental este legătura între limbă și *cogniție* (*cognition, когниция*). Cogniția înglobează procesul de cunoaștere și rezultatul acesteia [41].

Anume acestui principiu îi vom acorda atenție suplimentară. Pentru adepții școlii lingvistice ruse, cei care cunosc lucrările lui L.Vâgotski și cele ale școlii psiholingvistice sovietice, acest principiu poate să pară chiar banal, pentru că în tradiția lingvistică rusească legătura dintre limbă și gândire (deci, cu procesul de cunoaștere și rezultatul acestuia) niciodată nu a fost pusă sub semnul întrebării. În Europa de Vest și în SUA situația a fost alta. Aici în anii 1960-1970 la putere era lingvistica generativă, cu tendința sa de a modela competența lingvistică abstractă a unui vorbitor „tipizat”, care funcționează într-un mediu „neutru”. În acest context, teza precum că limba este legată de cunoaștere, deci cu omul ca subiect al cunoașterii (gândirea lui, sistemul conceptual, fiziologia, psihicul, specificul sociocultural, cunoștințele generale, experiența etc.), a sunat destul de revoluționar.

Se consideră că cognitivismul s-a format din dorința de a depăși behaviorismul ca metodologie a cercetării științifice și de a întoarce gândirea în circuitul științelor despre om [35, p.19]. În literatura de specialitate începutul aplicării abordării cognitive în lingvistică se asociază cu apariția faimoasei publicații semnate de G.Miller și P.Johnson-Laird *Language and Perception* (Limba și percepția) [28]. Intenția autorilor a fost să formeze bazele „psiholexicologiei” – științei care studiază sistemul limbii sub aspect psihologic. Cu toate că psiholexicologia nu s-a bucurat de o dezvoltare și atenție a cercetătorilor, lingvistica cognitivă a moștenit ideile și abordările lansate de Miller și Johnson-Laird.

Locul lingvisticii cognitive în sistemul altor teorii ale limbii poate fi ilustrat cu ajutorul schemei împrumutate din articolul lui D.Geeraerts [9, p.673]. În continuare vom prezenta varianta adaptată a acesteia.

Evident, această schemă reflectă etapele principale de dezvoltare a semanticii lexicale, însă anume semantica este principalul domeniu de interes al lingvisticii cognitive. Ne aliniem opiniei exprimate de T.Skrebțova, care consideră că această schemă este importantă, deoarece ne permite să vedem cum se autopozitionează cognitiștii în raport cu alte direcții în lingvistică [44, p.9]. În articolul lui D.Geeraerts găsim încă un moment important, care nu a fost reflectat în schemă. Comparând două abordări ale semnului lexical – cea istorico-filologică și cea cognitivă – autorul atestă o similitudine interesantă a acestora: ambele sunt de orientare psihologică și manifestă interes pentru mecanisme de dezvoltare semantică a cuvintelor.

Schimbarea punctului de vedere asupra naturii și esenței limbii corelează cu schimbarea paradigmei științifice: trecerea de la structuralism la generativism, iar de la generativism la cognitivism [39, p.193-194]. Printe trăsăturile principale ale celui din urmă numim, în primul rând, orientarea cercetătorilor spre subiecte ale cunoașterii și, în al doilea rând, schimbarea intereselor în direcția examinării unităților, care depășesc microunitățile analizei studiate anterior [27, p.16-17]. Acest specific se manifestă și în cadrul studiilor cognitive ale limbii.

Are loc instituționalizarea acestei direcții în lingvistică: se organizează conferințe internaționale de lingvistică cognitivă (cea mai recentă conferință internațională de lingvistică cognitivă a avut loc în 2013 în Alberta,

Canada), a fost fondată și activează Asociația *International Cognitive Linguistics Association*, se editează revista *Cognitive Linguistics*, se publică monografiile și manuale. Reprezentanții acestui curent în lingvistică își promovează în mod activ conceptele și declară că ar fi în stare să soluționeze probleme ce par a nu avea soluții de pe poziția altor discipline lingvistice.

Organizarea Centrului de cercetări cognitive pe lângă Universitatea din Harvard, în 1960, a marcat începutul revizuirii cardinale a abordării behavioriste și lărgirii hotarelor psihologiei. Cu efortul figurilor-cheie ale „revoluției cognitive” – al lingvistului N.Chomsky și al psihologului G.Miller – a fost formată psiholingvistica, un nou domeniu de cercetare, care urma să stabilească experimental modalități și mecanisme de cunoaștere a limbii și să verifice diverse ipoteze ale lingviștilor. Psiholingvistica poate fi considerată predecesoare a științelor cognitive, care au continuat integrarea diverselor domenii ale cunoașterii [39, p.188].

În anii 1970, un cadru propriu de descriere a limbii din punct de vedere cognitiv au elaborat Sydney Lamb (Stratificational Linguistics, ulterior – lingvistică neurocognitivă (în engleză *neurocognitive linguistics*)) și Dick Hudson (gramatica cuvântului (în engleză *word grammar*)). Tot în această perioadă au văzut lumina tiparului mai multe lucrări dedicate modului în care copiii însușesc limba, influențate de J.Piaget și de revoluția cognitivă în psihologie. Astfel, problema însușirii limbilor a avut o tentă funcțională și cognitivă pronunțată, care persistă până în prezent. Lucrările semnate de Dan Slobin, Eve Clark, Elizabeth Bates și Melissa Bowerman au stat la baza paradigmei cognitive actuale în contextul învățării limbilor.

George Lakoff a devenit bine cunoscut pentru lucrările sale dedicate metaforei și metonimiei [19,20,21]. Ideile lui R.Langacker s-au dezvoltat într-o teorie explicită, cunoscută inițial ca gramatica spațiului (în engleză *space grammar*). Ulterior această teorie a devenit gramatică cognitivă [23,24,25]. Tot în această perioadă a apărut și teoria spațiilor mintale, elaborată de Gilles Fauconnier, inspirată din ideile lui Oswald Ducrot. Ulterior, Fauconnier, împreună cu Mark Turner, a lansat teoria integrării conceptuale, care are mai multe tangențe interesante atât cu gramatica cognitivă a lui Langacker, cât și cu teoria metaforei a lui Lakoff.

În anii 1980 au apărut mai multe modele conecționiste de procesare a limbajului, printre care numim cele elaborate de Jeff Elman și Brian MacWhinney. Activitatea acestora s-a integrat, în mod natural, în studiul problemelor de însușire a limbii și, în special, în programul de cercetare, desfășurat de E.Bates, care a demonstrat că cunoștințele lingvistice ale copiilor sunt învățate și depind de dezvoltarea cognitivă și socială a copilului. Treptat a apărut un cadru conceptual coerent, care a dezvoltat neajunsurile nativismului lingvistic și a elucidat faptul că pentru a înțelege modul în care copiii învață o limbă este necesar să se recurgă la învățare prin experiență¹. Această idee a stat la baza programului de cercetare al lui Michael Tomasello, care în anii 1990 a devenit lider în studierea modului de învățare a limbii în context social, cognitiv și cultural.

În anii 1980 au început să apară mai mulți susținători ai ideilor lui Lakoff și Langacker. Pe parcursul acestui deceniu cercetătorii din Polonia, Belgia, Germania și Japonia au început să studieze probleme lingvistice din punct de vedere cognitiv, referindu-se în mod explicit la lucrările lui Lakoff și Langacker. În anul 1987 a apărut faimoasa lucrare *Women, Fire and Dangerous Things* de G.Lakoff și lucrarea *Foundations of Cognitive Grammar (vol.1)* de R.Langacker, ale cărei capitole au fost puse în circulație încă din anul 1984.

O altă publicație, care merită atenția noastră, este culegerea *Topics in Cognitive Linguistics*, editată de Brygida Rudzka-Ostyn, publicată de Mouton în 1988. Acest volum impunător conține lucrările principale ale lui R.Langacker, L.Talmy, D.Geeraerts și ale altor lingviști, ceea ce îl face important și la etapa actuală de dezvoltare a lingvisticii cognitive.

În anul 1989 Rene Dirven a organizat prima conferință de lingvistică cognitivă în orașul Duisburg, Germania. În cadrul acelei conferințe s-a luat decizia de a forma Asociația Internațională de Lingvistică Cognitivă. Conferința de la Duisburg în mod retroactiv a fost declarată prima conferință internațională de lingvistică cognitivă. În anul 1990 la editura Mouton de Gruyter a văzut lumina tiparului primul număr al revistei *Cognitive Linguistics*, redactorul acesteia fiind Dirk Geeraerts.

Pe la mijlocul anilor 1990 lingvistica cognitivă a fost recunoscută ca un domeniu important de specializare pentru lingviști și avea deja mai mulți adepți. În capitolul dedicat lingvisticii cognitive al volumului *Handbook of Pragmatics* cele mai importante lucrări ale adepților lingvisticii cognitive au fost rezumate de Dirk Geeraerts în felul următor: odată ce lingvistica cognitivă consideră că limba este parte a capacităților cognitive generale ale omului, subiectele ce prezintă un interes special pentru ea sunt următoarele: caracteristicile structurale ale categoriilor limbii naturale (cum ar fi existența prototipurilor, polisemie sistematică, modele

¹ În engleză *experiential learning*

cognitive, imagini mintale și metafore); principiile funcționale ale organizării lingvistice (cum ar fi caracterul iconic și naturalețea); interfața conceptuală între sintaxă și semantică (studiată de gramatica cognitivă și gramatica construcțiilor) și corelația dintre limbă și gândire, inclusiv problemele relativismului și universalităților conceptuale [10, p.111].

În anii 2000 au apărut mai multe publicații importante pentru lingvistica cognitivă. Dintre acestea, în opinia noastră, sunt de menționat:

- Volumul colectiv *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*, apărut în anul 2010, alcătuit de Dirk Geeraerts și Hubert Cuyckens; prezintă principalele concepte și modele descriptive și teoretice ale lingvisticii cognitive.
- Bibliografia comentată de lucrări în domeniul lingvisticii cognitive, alcătuită de Hans-Georg Wolf, René Dirven, Rong Chen, Ning Yu și Birgit Smieja. Această bibliografie este disponibilă online (<http://www.degruyter.com/view/db/cogbib>) și pe CD-ROM la editura Mouton de Gruyter, Berlin. Cea mai recentă versiune este din anul 2010. Bibliografia reprezintă o bază de date cu peste 7000 de intrări, în care sunt indexate monografiile, reviste, serii de cărți, teze de doctor și de master, materiale ale conferințelor și seminarelor și chiar lucrări nepublicate, care țin de lingvistica cognitivă și discipline asociate.

Încercând să definească obiectul științelor cognitive, E.Kubreakova scrie că ele studiază cunoștințele și procesul de cunoaștere, rezultatele percepției lumii și activității cognitiv-obiective a omului, care se acumulează sub formă de date conștientizate, care formează sisteme ce stau la baza proceselor mintale sau cognitive. Pentru o mare parte a comunității științifice este acceptabilă definiția, conform căreia științele cognitive studiază sisteme de reprezentare a cunoștințelor și de procesare a informației, care parvine prin canale diferite [41, p.34]. Cercetătoarele din Republica Moldova O.Creangă și C.Cincilei consideră că lingvistica cognitivă încearcă să identifice operațiunile cognitive ce determină felul în care este folosită limba, adică să descopere rădăcinile epistemice de la baza varietății expresive de care fac uz vorbitorii [2, p.68].

Lingvistica cognitivă a apărut ca alternativă a teoriei generative și s-a separat de conceptele acesteia în materie de natură a limbii și organizării sale interne. Punctul de vedere al generatiștilor se prezintă sub forma așa-numitei abordări modulare, conform căreia fiecare sistem al comportamentului uman este un modul autonom, subordonat unui set de principii proprii. Modulele interacționează doar după ce activitatea s-a terminat. Competența lingvistică este considerată și ea un astfel de modul. Cunoașterea limbii este declarată independentă de cunoașterea lumii, a structurilor lingvistice – de organizarea generală a creierului uman. În ceea ce privește procesul de conștientizare a sensului enunțului într-o limbă naturală, abordarea modulară presupune că informația se procesează într-o ordine fixă: mai întâi se analizează informația lingvistică propriu-zisă și doar după finisarea acestui proces se începe examinarea contextului și se recurge la cunoștințe cu caracter general.

Printre adepții acestei abordări îi numim pe N.Chomsky [26], T.Bever [1], K.Hale, L.Jeanne, P.Platero [14], A.Grosu [13]. Termenul *interactionism* (*interacționism*), utilizat de T.Bever, pare să fie mai reușit decât *modularitate* sau *abordare modulară*, însă, după cum pe bună dreptate observă F.Newmeyer în lucrarea sa *Grammatical Theory: Its Limits and Its Possibilities*, termenul *interacționism* a căpătat o semnificație aparte în lucrările lui J.Piaget și este mai bine să utilizăm *modularitate* sau *abordare modulară* [30].

Abordarea practică de adepții cognitivismului se numește holistică. Adepții acesteia consideră limba drept competență condiționată de mecanismul cognitiv general. Limba este un sistem deschis, dinamic și proprietățile sale sunt determinate de procesele de conceptualizare, legate de diferite sfere ale experienței umane. În ceea ce privește înțelegerea limbii, cognitiștii consideră că analiza contextului și a cunoștințelor generale are loc în paralel cu analiza lingvistică a enunțului și are un impact direct asupra celei din urmă.

Lingvistica cognitivă, care a declarat existența legăturii strânse dintre limbă și organizarea mintală a omului, a transformat ideea lui N.Chomsky precum că limba ar putea fi o sursă de informații despre gândire într-un principiu metodologic. Limba a devenit „o fereastră” ce permite să observăm, cel puțin parțial, ceea ce se petrece în mintea omului [8, p.96].

Considerăm necesar să ne referim aici la unele idei ale cunoscutului lingvist E.Coșeriu [3-6]. Accepția humboldtiană a limbajului ca activitate este numită de el drept bază a tuturor teoriilor limbii – *Grundlage aller Sprachtheorie* [7, p.37]. Această idee pentru celebrul lingvist român este un adevăr axiomatic, pe care ar trebui să se întemeieze orice abordare corectă și rațională a problemelor limbii. Coșeriu consideră ineficientă și greșită ca justificare teoretică tratarea limbii ca un rezultat, ca un produs finit și ca un obiect în sine (abordare practică de adepții structuralismului post-saussurean). Doar nu putem cunoaște particularitățile

unui produs decât dacă anterior am cunoscut și cercetat activitatea în cadrul căreia el a apărut. Recunoscând astfel natura procesuală a limbii drept prioritară, E.Coșeriu adâncește investigația teoretică, întorcându-se către originile istorice ale acestei teme [29]. Limbajul, după Coșeriu, nu folosește semnele, ci le creează în cadrul puterii creatoare proprii fiecărui om și prin intermediul acesteia.

Structurile lingvistice au devenit obiecte de discuții cu privire la reprezentările mentale². În acest context numim studiul spațiilor mintale de G.Fauconnier și M.Turner, modele cognitive idealizate ale lui G.Lakoff, imagini-scheme ale lui M.Johnson, modele mintale ale lui P.Johnson-Laird. Acest nou mod de a percepe limba pare să fie realizarea principală a lingvisticii cognitive la începutul secolului XXI [33, p.17], pentru că este, totuși, prea devreme să vorbim, chiar și la etapa actuală, despre o nouă teorie a limbii, care să devină o alternativă pentru generativism. Aici suntem de acord cu T.Skrebțova [44, p.19].

A.Kibrik are dreptate atunci când spune că teoretic sunt posibile două modalități de a stabili relațiile existente între structurile lingvistice și cele cognitive: de la gândire spre limbă și de la limbă spre gândire [37, p.148-149]. În practică, însă, prima cale are puține perspective, pentru că noi cunoaștem puțin despre mecanismele de gândire. Cea de-a doua cale oferă posibilitatea de a reconstrui structurile cognitive, folosind datele furnizate de forma lingvistică exterioară.

Care este rolul lingvisticii cognitive în „fедераția” științelor cognitive [35, p.18]? Care sunt trăsăturile sale specifice?

În opinia lingvistei ruse E.Kubreakova, lingvistica nu este doar o simplă știință a ciclului cognitiv, ci face parte din grupul disciplinelor care formează sistemul științelor cognitive [40, p.3]. Specificul său constă în faptul că, spre deosebire de alte discipline (în primul rând de psihologie), care se interesează preponderent de aspectele generale ale structurii creierului omului, lingvistica cognitivă acordă atenție principală conținutului conceptual al structurii menționate. Ce cunoaște omul despre sine și despre lumea înconjurătoare, de unde și cum află oamenii ceea ce cunosc, cum sunt organizate și cum se activează și se utilizează aceste cunoștințe? – iată care sunt problemele centrale ale lingvisticii cognitive [11, p.29,40]. Răspunsul la aceste întrebări urma să fie identificat în rezultatul analizei faptelor lingvistice. Posibilitatea de a trece de la date lingvistice la concluzii cu privire la structuri și mecanisme cognitive se bazează pe teza de program, menționată anterior, cu privire la legătura dintre limbă și cunoaștere. Lingvistica cognitivă pornește de la aceea că mecanismele cognitive și structurile mintale se reflectă în limbă în mod regulat. Iată de ce limba este recunoscută drept o sursă valoroasă de informații despre „infrastructura” gândirii, un mijloc de identificare și explicare a aspectelor generale ale activității cognitive [8, p.102].

Suntem de acord cu T.Skrebțova că această teză are și o altă latură, mai puțin plăcută pentru lingviștii profesioniști: dacă lingvistica structurală studia limba în sine și pentru sine, atunci în cadrul lingvisticii cognitive limbii îi revine rolul de un simplu furnizor de material factual, iar concluziile de pe urma analizei acestui material țin deja de sfera altor discipline [44, p.22]. La etapa actuală lingvistica cognitivă nu reprezintă o direcție de cercetare bine definită, cu concepte și abordări comune, iar V.Kasevici chiar este de părere că lingvistica cognitivă nu există, argumentând că inexistența acestei discipline se poate explica chiar prin inexistența (psihol)lingvisticii necognitive [36, p.200]. O părere similară, de altfel, este exprimată și de D.Geeraerts în articolul introductiv la volumul colectiv *The Oxford Handbook of Cognitive Linguistics*.

Diversitatea constructelor teoretice și a terminologiei utilizate, un spectru extrem de larg de fenomene lingvistice studiate, utilizarea activă a masivelor de cunoștințe, care se referă la alte discipline, originalitatea abordării analizei materialului – toate acestea, în opinia noastră, fac mai dificilă identificarea esenței lingvisticii cognitive ca direcție de cercetare. După cum pe bună dreptate scrie R. Frumkina, la întrebarea „ce este aceasta?” deseori se răspunde de fapt „cine este aceasta” [46, p.86]. V.Gherasimov consideră că o situație de acest fel le este caracteristică studiilor interdisciplinare și se poate explica prin faptul că diversele abordări păstrează o anumită asemănare cu sursele sale – în cazul dat psihologia cognitivă, studii de inteligență artificială, psiholingvistică etc.[34, p.218].

J.Taylor remarcă, pe bună dreptate, că asumarea direcției cognitive în cercetare de fapt nu dictează o anumită strategie de cercetare [32, p.4]. Punctul de vedere și interesele savantului se pot schimba cu timpul. Desigur, astăzi nu vom nega faptul că G.Lakoff și R.Langacker fac parte din direcția cognitivă, dar au început ei de la semantică generativă. Pe de altă parte, G.Miller, unul dintre fondatorii lingvisticii cognitive, cu timpul

² În engleză *mental representations*

nu a mai abordat această tematică și s-a concentrat asupra lexicologiei computaționale (cunoscutul proiect *WordNet*). Situația se complică prin aceea că un lucru e să declari apartenența la lingvistică cognitivă și cu totul altceva – să cercetezi limba în spiritul abordării cognitive, ținând cont de datele altor discipline (întâi de toate ale psihologiei experimentale și neurofiziologiei), ceea ce permite să fie făcute generalizări cu caracter interdisciplinar. Astfel, există mai mulți savanți care susțin că aderă la noua direcție, însă *de facto* continuă să lucreze în mod tradițional, fără a-și asuma „obligația cognitivă”, după cum scrie T.Skrebțova [44, p.24].

Lingvistica cognitivă nu se încadrează în nici o știință și are tangențe cu mai multe discipline, ceea ce este un specific al științelor umaniste moderne, printre care se numără psiholingvistica, sociolingvistica, etnolingvistica, lingvistica computațională și chiar geografia și antropologia lingvistică. Caracterul interdisciplinar al lingvisticii cognitive se manifestă și în aceea că ea face uz de informații și date experimentale din alte științe: în primul rând din psihologie, dar și din filosofie, neurofiziologie, sociologie, politologie, etnografie, teorie a inteligenței artificiale etc. Rolul decisiv în acest complex îi aparține totuși lingvisticii, iar lingviștii au realizat și continuă să realizeze cele mai mari contribuții în domeniul dat. Anume ei își asumă angajamentul cognitiv (în engleză *cognitive commitment*), care presupune eliminarea contradicțiilor dintre explicarea și descrierea faptelor limbii și datele empirice din alte științe [18, p.40].

În continuare dorim să schițăm un șir de principii, după care se conduce lingvistica cognitivă, metodele și tehnicile aplicate și câteva momente care, în opinia noastră, vor face parte din dezvoltarea de mai departe a lingvisticii cognitive și vor contribui la formarea imaginii acesteia ca disciplină unificată și bine conturată.

După cum am văzut deja, domeniul lingvisticii cognitive este destul de eterogen, ceea ce face mai dificilă identificarea trăsăturilor specifice, unice pentru toate direcțiile de cercetare existente în cadrul disciplinei. Suntem de acord cu T.Skrebțova, care consideră că în acest context putem vorbi mai degrabă despre niște principii de orientare, care de nenumărate ori au fost declarate și discutate în lucrările clasice ale disciplinei [44, p.26]. Aceste principii, pe care le vom expune mai jos, au un caracter destul de general, fiind condiționate de ideile cognitivismului și de trăsăturile paradigmale ale lingvisticii moderne.

- *Principiul abordării holistice a interpretării competenței lingvistice și a proceselor de percepere și generare a textelor de către oameni*, spre deosebire de abordarea modulară, practică de adepții generativismului (a se vedea *supra*);
- *Principiul utilizării limbii în calitate de instrument de studiere a gândirii, memoriei, proceselor cognitive etc.* Competența lingvistică este considerată o manifestare a mecanismelor cognitive generale. Astfel, scopul analizei lingvistice devine crearea unui model unic, care urmează să explice structura cunoștințelor lingvistice ale omului și modul de folosire a acestora în procese de generare și percepere a vorbirii.
- *Principiul legăturii organice între cunoașterea limbii și organizarea psihică a omului*, ceea ce neagă posibilitatea de a descrie limba cu ajutorul unui set de elemente și reguli de îmbinare a acestora. Au fost lansate propuneri de apropiere a lingvisticii și biologiei [22, p.4]. Actualmente putem vorbi chiar despre formarea așa-numitei biolingvistici [15,16,12].
- *Principiul antropocentrismului* în lingvistica cognitivă vine din postulatul despre legătura dintre limbă și cogniție, conștiință, psihicul omului. Conștiința omului, fiind antropocentrică prin natura sa [45, p.173], se reflectă în limbă, deci limba este la fel de antropocentrică, „privește” lumea din punctul de vedere al omului [43, p.338].
- *Principiul „întruchipării” gândirii*. Cognitivii lansează teza privind „întruchiparea” gândirii (în engleză se utilizează *embodied*) [17,19]. Cu alte cuvinte, gândirea este legată de trupul omului, de particularitățile sale anatomice și fiziologice, de experiență perceptivă și motorie. Cognitivii găsesc confirmarea acestui principiu în limbă studiind mecanismele imaginarului.
- *Principiul subiectivizării*. Analiza adecvată a sensului și semnificației nu este posibilă fără implicarea informației extralingvistice, care în caz ideal include un spectru larg de informații despre participanți la comunicare și despre situația de comunicare. Aceste informații alcătuiesc contextul. Cu cât mai larg este acesta, cu atât mai corect va fi interpretat textul. Un alt aspect al subiectivizării îl constituie atenția specială pentru înțelegerea și „reprezentarea” situației de către vorbitor (cf. aspectele imaginarului la Langacker, sisteme schematice ale lui Talmy, modele mentale ale lui Johnson-Laird, studii dedicate tabloului lumii în limbă în cadrul școlii ruse).
- *Principiul funcționalismului*. Funcționalismul este, cu siguranță, o trăsătură a lingvisticii cognitive, pentru că ea nu studiază competența lingvistică, ci utilizarea limbii, limba în acțiune.

- *Principiul explicării faptelor limbii.* Cognitiviștii tind să propună interpretarea a cât mai multor forme lingvistice, pentru că le consideră motivate de modul în care omul înțelege lumea din jur.
- *Principiul deschiderii maximale pentru încorporarea informațiilor din diverse sfere ale cunoașterii.*

Cât privește metodele de cercetare practicate de adepții lingvisticii cognitive, numim în primul rând introspecția, care poate fi îmbinată cu datele obținute în rezultatul organizării interviurilor cu respondenții. Introspecția a fost tradițional acceptată în studii semasiologice [9, p.668]. Chestionarea statistică a informanților a fost împrumutată din psihologia experimentală. Cercetătorii ruși P.Parșin și V.Kasevici vorbesc despre lipsa metodelor proprii de cercetare în lingvistică cognitivă [42, p.30-31; 36, p.200], Parșin făcând o excepție pentru analiza metaforelor, propusă de Lakoff și Johnson. Noi, însă, ne aliniem opiniei lingvistice ruse E.Kubreakova, care consideră că metoda proprie a lingvisticii cognitive constă în corelarea permanentă a datelor lingvistice cu alte date sensomotorii experimentale [38, p.5].

Lingvistica cognitivă, după cum am văzut deja, tinde să studieze limba prin prisma psihologiei, adică ca parte a sistemului ce organizează cunoștințele omului în mintea lui. Cu toate acestea, unii cercetători accentuează natura existențialistă a lingvisticii cognitive și susțin că mediul cultural și natura interactivă a limbajului urmează să fie recunoscute drept elemente principale ale studiului cognitiv al limbii. Factorii de ordin gramatical, discursiv și sociolingvistic, care sunt cauza varietăților atestate în corpusuri de material empiric, sunt greu de separat, mai ales că în practica curentă a studierii fenomenelor uzului lingvistic analiza gramaticală și analiza eventualelor varietăți se efectuează concomitent. Până în prezent această direcție rămâne, totuși, cel mai puțin dezvoltată în contextul lingvisticii cognitive.

Constatăm un interes vădit în rândurile cercetătorilor și față de modelele culturale și modul în care acestea interacționează sau concurează într-o comunitate. Drept confirmare putem cita mai multe lucrări din volumul colectiv, editat de R.Dirven, R.Frank și M.Pütz (2003). Teoria metaforelor conceptuale și modelele culturale deseori se aplică în cadrul studiilor dedicate identităților sociale și rolului limbii în formarea acestora³. Aceste modele metaforice pot fi utilizate, credem noi, și pentru a descrie atitudinea vorbitorilor unei anumite limbi față de această limbă și varietățile ei. Astfel, lingvistica cognitivă ar putea folosi realizările cercetărilor sociolingvistice recente în acest sens.

Utilizarea metodelor empirice este un lucru obișnuit pentru alte științe cognitive, însă în lingvistica cognitivă aceste metode încă nu se bucură de popularitate atât de necesară pentru asigurarea ponderii dorite a acestei direcții. Considerăm că în perioada următoare de dezvoltare a lingvisticii cognitive această confruntare de ordin metodologic va fi rezolvată prin îmbinarea metodelor empirice cu metoda introspecției. Ar fi natural ca lingvistica cognitivă, fiind parte a familiei științelor cognitive, să utilizeze metodele acestora. Avem în vedere nu atât prezența studiilor empirice, cât gradul de răspândire a acestor metode în cadrul lingvisticii cognitive.

Lingvistica cognitivă este o provocare și la adresa filosofiei, punând la îndoială mai multe postulate ale acesteia. Considerăm că, în general, paradigma cognitivă va cunoaște o dezvoltare vertiginoasă în următorii ani. Influența lingvisticii cognitive asupra altor științe fundamentale va spori. Lingvistica cognitivă depășește structura vizibilă a limbii și studiază operațiuni cognitive complexe, care formează gramatica, conceptualizarea, discursul și chiar gândul. Realizările teoretice ale lingvisticii cognitive se bazează pe observații empirice extinse, desfășurate în contexte multiple, și pe realizările psihologiei și ale neurologiei experimentale. Rezultatele obținute de lingvistica cognitivă, în special în ceea ce ține de teoria metaforei și teoria integrării conceptuale, își găsesc aplicare în studierea unui spectru larg de probleme atât lingvistice, cât și non-lingvistice.

Bibliografie:

1. BEVER, T. The Interaction of Perception and Linguistic Structures: a Preliminary Investigation of Neo-Functionalism. In: SEBEOK, T. (ed) *Current Trends in Linguistics*, 1974, vol.12.
2. CINCILEI, C., CREANGĂ, O. Centrul deictic în cadrul comunicativ al discursului ficțional. În: *Probleme de lingvistică generală și romanică*. Actele Colocviului științific cu participare internațională *In memoriam G.Cincilei*, Chișinău 14 decembrie 2012. Tomul III. Chișinău, 2012, p.68-72.
3. COSERIU, E. *Deontologia culturii*. In: Eugen Coșeriu *Prelegeri și conferințe (1992-1993)*, Iași, 1994, p. 173-180.
4. COSERIU, E. Despre principiile științei lingvistice. În: Eugenio COȘERIU. *Prelegeri și seminarii la Universitatea „Lucian Blaga” din Sibiu*. Sibiu: Editura Universității „Lucian Blaga”, 2004, p.25-36.

³ A se vedea pentru detalii volumele colective editate de R. Dirven, R. Frank și C. Ilie (2001), R. Dirven, R. Frank și M. Pütz (2003) și R.Dirven, B.Hawkins și E.Sandkicioglu (2001)

5. COSERIU, E. Epistemologia lingvisticii. În: *In memoriam Eugeniu Coșeriu*. București: Editura Academiei Române, 2004, p.87-94.
6. COSERIU, E. Principiile lingvisticii ca știință a culturii. În: Cristinel MUNTEANU (ed.). *Discursul repetat între alteritate și creativitate*. Iași: Institutul European, 2008, p.17-27.
7. COSERIU, E. *Synchronie, Diachronie und Geschichte. Das Problem des Sprachwandels* / Trad. de H.Sohre. München: Fink, 1974.
8. FAUCONNIER, G. Methods and Generalization. In: Th.JANSEN, G.REDEKER (eds) *Cognitive Linguistics: Foundations, Scope and Methodology*. Berlin, New York: Mouton de Gruyter, 1999, p.95-129.
9. GEERAERTS, D. Cognitive Grammar and the history of lexical semantics. In: RUDZKA-OSTYN (ed.). *Topics in Cognitive Linguistics*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1988, p.647-679.
10. GEERAERTS, D. *Cognitive Linguistics: Basic Readings*. Berlin: Mouton de Gruyter 2006. ISBN-13: 978-3-11-019085-4
11. GIBBS, R.W. What's cognitive about cognitive linguistics. In: E.H. CASAD (ed.) *Cognitive Linguistics in the Redwoods: The Expansion of a New Paradigm in Linguistics*. Berlin, New York, Mouton de Gruyter, 1996, p.27-55.
12. GIVÓN, T. *Biolinguistics: The Santa Barbara Lectures*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2002. ISBN-13: 978-1588112262
13. GROSU, A. *Approaches to Island Phenomena*. North Holland, New York, 1981. ISBN-13: 978-0444862785
14. HALE, K., LAVERNE, J., PLATERO, P. *Three Cases of Overgeneration*. In: CULICOVER Peter, Thomas WASOW and Adrian AKMAJIAN *Formal Syntax*. New York, San Francisco and London: Academic Press, 1977, p.300-309.
15. JENKINS, L. (ed.) *Variations and Universals in Biolinguistics*. Amsterdam: Elsevier, 2004.
16. JENKINS L. *Biolinguistics: Exploring the Biology of Language*. Cambridge: Cambridge University Press, 1999.
17. JOHNSON M. *The Body in the Mind: The Bodily Basis of Meaning, Imagination, and Reason*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
18. LAKOFF G. The Invariance Hypothesis: Is Abstract Reason Based on Image-Schemas? In: *Cognitive Linguistics*, 1990, vol.1, no.1.
19. LAKOFF, G. *Women, Fire and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago Press, 1987.
20. LAKOFF, G., JOHNSON, M. *Metaphors we Live by*. Chicago: University of Chicago Press, 1980.
21. LAKOFF, G., JOHNSON, M. *Philosophy in the Flesh. The Embodied Mind and its Challenge to Western Thought*. New York: Basic Books, 1998.
22. LANGACKER, R. An overview of cognitive grammar. In: B.RUDZKA-OSTYN (ed.) *Topics in Cognitive Linguistics*. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 1988.
23. LANGACKER, R. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol.1: Theoretical Prerequisites. Stanford: Stanford University Press, 1987.
24. LANGACKER, R. *Concept, Image, and Symbol. The Cognitive Basis of Grammar*. Berlin: Mouton de Gruyter, 1990.
25. LANGACKER, R. *Foundations of Cognitive Grammar*. Vol.2: Descriptive Application. Stanford: Stanford University Press, 1991.
26. *Language and Learning. The Debate between Jean Piaget and Noam Chomsky*, 1980.
27. MEY, M. de. *The Cognitive Paradigm: Cognitive Science, a Newly Explored Approach to the Study of Cognition*. Dordrecht: Reidel, 1982.
28. MILLER G., JOHNSON-LAIRD P. *Language and Perception*. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1976.
29. MUNTEANU, E. *Eugenio Coseriu. Fundamentele filosofice ale unei lingvistici integrale*. [Accesat la 29.05.2013] Disponibil la http://hermeneia.ro/wp-content/uploads/2011/02/munteanu-nr.-spec_0.pdf
30. NEUMEYER, F. *Grammatical Theory: Its Limits and Its Possibilities*. The University of Chicago Press, London, 1983.
31. TAYLOR, J.R. *Linguistic categorization*. 2nd ed. Oxford: Oxford University Press, 1995.
32. TUMMERS, J., HEYLEN, K. and GEERAERTS, D. Usage-based approaches in Cognitive Linguistics: A technical state of the art. In: *Corpus Linguistics and Linguistic Theory*. 2005, no1, p.225-261.
33. БОЛДЫРЕВ, Н.Н. *Когнитивная семантика: Курс лекций по английской филологии*. 3-е изд. Тамбов, 2002.
34. ГЕРАСИМОВ, В.И. К становлению «когнитивной грамматики». В: *Современные зарубежные теории*. Москва: 1985.
35. ДЕМЬЯНКОВ, В.З. Когнитивная лингвистика как разновидность интерпретирующего подхода. В: *Вопросы языкознания*, 1994, №4.
36. КАСЕВИЧ, В.Б. О когнитивной лингвистике. В: *Актуальные проблемы современной лингвистики: учебное пособие* / Сост. Л.Н. Чурилина. 5-е изд. Москва: Флинта: Наука, 2010.
37. КИБРИК, А.Е. Когнитивный подход к языку и типология. В: *Материалы второй конференции по типологии и грамматике для молодых исследователей (СПб, 3-5 ноября 2005)*. СПб, 2005.

38. КУБРЯКОВА, Е.С. *Семантика в когнитивной лингвистике (о концепте контейнера и формах его объективации в языке)*. В: Известия АН СЛЯ, 1999, том 58, №6.
39. КУБРЯКОВА, Е.С. *Эволюция лингвистических идей во второй половине XX века (опыт парадигмального анализа)*. В: *Язык и наука конца XX в.* Москва, 1995.
40. КУБРЯКОВА, Е.С. *Об установках когнитивной науки и актуальных проблемах когнитивной лингвистики*. В: *Известия АН СЛЯ*, 2004, том 63, №3, с.3.
41. КУБРЯКОВА, Е.С. *Начальные этапы становления когнитивизма: лингвистика – психология – когнитивная наука*. В: *Вопросы языкознания*, 1994, №4, с.34.
42. ПАРШИН, П.Б. *Теоретические перевороты и методологический мятеж в лингвистике XX века*. В: *Вопросы языкознания*, 1996, №2.
43. РАХИЛИНА, Е.В. *Когнитивный анализ предметных имен: семантика и сочетаемость предметных имен: семантика и сочетаемость*. Москва, 2000, с.338.
44. СКРЕБЦОВА, Т.Г. *Когнитивная лингвистика: Курс лекций*. СПб: Филологический факультет СПбГУ, 2011.
45. ТЕЛИЯ В.Н. *Метафоризация и ее роль в создании языковой картины мира*. В: *Роль человеческого фактора в языке* / Отв. ред. Б.А. Серебрянников. Москва, 1988.
46. ФРУМКИНА, Р.М. *Когнитивная лингвистика или психолингвистика наоборот?* В: *Язык и речевая деятельность*, т.2. СПб, 1999.
47. TALMY, L. *Toward a Cognitive Semantics (chapter 5)*, vol.1, 2000 [Accesta pe 10.05.2013] Disponibil: <http://linguistics.buffalo.edu/people/faculty/talmy/talmyweb/Volume1/chap5.pdf>

Prezentat la 10.06.2013